

burada kalıp Ebû'l-Fazl Abdullah b. Ahmed el-Hatîb et-Tûsî ile Ebû Muhammed Abdullah b. Ömer b. Süveyde et-Tîkrîti'den hadis dinledikten sonra Halep'e döndü. Halep'te Ebû'l-Ferec Yahyâ b. Mahmûd es-Sekafî, Kadî Ebû'l-Hasan Ahmed b. Muhammed et-Tarsûsî ile Hâlid b. Muhammed b. Nasr b. Sagîr el-Kayserânî'den hadis öğrenimini devam ettirdi. Dimaşk'a giderek Ebû'l-Yümn el-Kindî ve İbn Ebû Asrûn gibi âlimlerden hadis dinledi. Ayrıca Ebû'l-Yümn el-Kindî'den Harîrî'nin *el-Makâmât*'ını okudu. Kindî'den hem Arap dili ve edebiyatında, hem dinî ilimlerde ders verebileceğine dair icâzet-nâme aldıktan sonra Halep'e döndü. Burada hayatının geri kalan kısmını öğrenci yetiştirmekle geçirdi ve birçok camide ders okuttu. 626-627 (1229-1230) yıllarında İbn Yaîş'in öğrencisi olan İbn Hallikân, onun Revâhiyye Medresesi ile Halep Camii'nde ders verdiğini, kendisinden İbn Cinnî'nin *el-Lüma'* adlı eserini okuduğunu, edebiyatta derin vukuf sahibi olduğunu söyler (*Vefeyât*, VII, 48). İbn Yaîş, İbn Hallikân'ın yanı sıra Kâdilkudât Takıyyüddin İbn Rezîn el-Hamevî, Kemâleddin İshak b. Ebû Bekir el-Esedî el-Halebî en-Nehhâs ile kardeşi Bahâeddin, Yâkût el-Hamevî, İbn Amrûn, İbn Mâlik et-Tâî, İbn Vâsıl ve Şerîfî gibi âlimler yetiştirmiştir. Kemâleddin İbnü'l-Adîm, oğlu Meccûddin, İbn Hâmil, Ebû'l-Abbâs İbnü'z-Zâhirî, Abdülmelik b. Uneyyika, Ebû Bekir Ahmed b. Muhammed ed-Deştî ve Sunkur el-Kadâî gibi birçok kimse de ondan hadis rivayet etmiştir.

25 Cemâziyelevvel 643 (18 Ekim 1245) tarihinde Halep'te vefat eden İbn Yaîş makâm-ı İbrâhîm'deki türbesine defnedildi. Zeki, hoşsohbet, cömert ve şefkatli, bir kimse olduğu belirtilen İbn Yaîş'in latif mizah ve nükteleriyle ilgili örnekler nakledilir (*a.g.e.*, VII, 48-50). Zemahşerî'nin *el-Mufaşşal* adlı gramer kitabına yazdığı geniş şerhiyle tanınan İbn Yaîş, gramer konularında Sibeveyhi'nin doktoru ile Basra mektebinin sıkı bir takipçisidir. Eserlerinde Kûfe mektebinin Basra'dan ayrılan görüşlerine de geniş yer vermiştir. Açıklamalarında çok defa gereksiz, bazan da dikkatsiz ve özensiz uzun anlatım (itnâb) üslûbu hâkimdir.

Eserleri. 1. *Şerhu'l-Mufaşşal*. Zemahşerî'nin eserine yazdığı geniş bir şerh olup *el-Mufaşşal*'a yazılan şerhlerden hiçbirinin seviyesine ulaşamamıştır. Müellif bu şerhinde Sibeveyhi, Ahfeş el-Evsat, Ebû Ali el-Fârisî, Ebû Ömer el-Cermî, Ebû Osman el-Mâzinî ve İbn Cinnî gibi âlimlerin görüşlerini sık sık zikretmiş, Zemah-

şerî'nin görüşlerine de yer yer itirazlarda bulunmuştur. Bir nahiv ansiklopedisi niteliği taşıyan eser ilk defa G. Janh tarafından neşredilmiş (Leipzig 1876-1886), daha sonra Ezher şeyhliği ve âlimler kurulumun tashih ve ta'likleriyle iki cilt halinde yayımlanmıştır (Kahire, ts.). Bu neşrin Beyrut'ta ofset baskıları da yapılmıştır. Âsım Behcet el-Baytâr, şerhin muhtelif fihristlerini çıkararak *Fehârisü Şerhi'l-Mufaşşal li'bn Ya'îş* adıyla neşretmiş (Dimaşk 1411/1990), eserin bir başka fihristi Abdülhüseyn Mübârek tarafından *el-Fehârisü'l-fenniyye li-Şerhi'l-Mufaşşal* adıyla yayımlanmıştır (Beyrut 1988). 2. *Şerhu't-Taşrîfi'l-mülûkî*. İbn Cinnî'nin sarfa dair eserinin şerhi olan bu kitabı Fahreddin Kabâve neşretmiştir (Halep 1393/1973; Beyrut 1987). 3. *Me-sâ'ilü ecâbe 'anhâ İbn Ya'îş*. Ebû Nasr ed-Dimaşkî'nin sorduğu gramere dair on üç soruya İbn Yaîş'in verdiği cevapları ihtiva eden risâle Rudolf Sellheim tarafından yayımlanmıştır (*Mélanges de l'Université St. Joseph*, XLVIII, 1973-1974). 4. *Tefsîrû'l-müntehâ min beyânî i'râbî'l-Kur'ân*. Kiraate dair olan eserin bir nüshası Medine'de Sultan Mahmud Kütüphanesi'nde bulunmaktadır (Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 521).

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'l-Kıttî, *İnbâhû'r-ruvât*, IV, 45-50; İbn Hallikân, *Vefeyât*, VII, 46-53; Abdülbâkî b. Abdülmecîd el-Yemânî, *İşâretü't-ta'yîn fi terâcî-mî'n-nühât ve'l-luğaviyyîn* (nşr. Abdülmecîd Diyâb), Riyad 1406/1986, s. 388; Zehebi, *A'lâmü'n-nübelâ*, XXIII, 144-145; Yâfiî, *Mir'âtü'l-cenân*, IV, 106-107; Firûzâbâdî, *el-Bûlğa fi terâcîmi e'immeti'n-naḥv ve'l-luğa* (nşr. Muhammed el-Misrî), Küveyt 1407/1987, s. 243-244; Süyûtî, *Buğyetü'l-vu'ât*, II, 351-352; İbnü'l-İmâd, *Şezerât* (Arnaût), VII, 394-395; Brockelmann, *GAL*, I, 358-359; *Suppl.*, I, 521; Şevki Dayf, *el-Medârisü'n-naḥviyye*, Kahire 1968, s. 280-281; Ma'a'l-Mektebe, s. 280-281; Sâlihîyye, *el-Mu'cemü's-sâmil*, V, 368-369; Abdüllâh Nebhân, "İftirâzâtü İbn Ya'îş 'ale'z-Zemahşerî fi Şerhi'l-Mufaşşal", *MMIADm.*, LXV/1 (1970), s. 25-49; C. Van Arendonk, "İbn Ya'îş", *IA*, V/2, s. 835; J. W. Fück, "İbn Ya'îş", *El²* (Ing.), III, 968; Meryem Sâdık, "İbn Ya'îş", *DMBİ*, V, 143-144.

MUSTAFA ÇUHADAR

İBN YAİŞ, Salomon (1520-1603)

Osmanlı-Avrupa ilişkilerinde
rol oynamış
Portekiz asıllı yahudi tâciri.

Tavira'da (Portekiz) yaşayan Mendes adındaki bir Marrano (baskı sonucu Hristiyanlığa giren yahudi) ailesinin çocuğu olarak dünyaya geldi ve kendisine Alvaro

ismi verildi. İbn Yaîş adına XII. yüzyıl İspanya'sında rastlanmakta ve bu isimde birçok ailenin mevcut olduğu bilinmektedir. Bunlardan bazıları satış kontratlarında şahit, bazıları da mülk sahibi olarak görülmektedir. Batı kaynaklarında adına Shelomoh Even Yaesh, Sa/ol(l)omo(n) Abenas (Abenjaex, Abenais, Abenyaish) gibi şekillerde rastlanan Alvaro Mendes çocukluğunda bir kuyumcunun yanında çalıştı ve kıymetli taşlar hakkında bilgi edinince 1545'te ailesi tarafından iş münasebetlerinin bulunduğu Hindistan'a gönderildi. Hindistan'da elmas madeni işleterek genç yaşta büyük servet sahibi oldu ve on yıl sonra geri geldi. Portekiz'e dönünde Kral III. João'nun (Jean) güvenini kazandı ve Santiago tarikatı şövalyeliği unvanı ile ödüllendirildi. Kralın ölümünün ardından yedi yıl Madrid'de, beş yıl Florsansa'da kaldı ve 1569'da Paris'e yerleşti. Paris'te oturduğu on altı yıl içerisinde Avrupa'nın çeşitli şehirlerini dolaştı. Serveti, politik kabiliyeti ve özellikle Portekiz'e olan bağlılığı onu İspanya karşıtı devletlerin yetkilileriyle ilişki kurmaya yöneltti. İngiltere Kraliçesi Elizabeth siyasi kabiliyetini beğeniyor, Fransa Kralı III. Henri ve iktidarda söz sahibi olan annesi Catherine de Medicis sürekli biçimde onunla istişare ediyordu. Alvaro Mendes, Portekiz krallık hânedanının son temsilcisi Kardinal Henrique'in 1580'de ölümü üzerine tahtta hak iddia eden Crato Prensi Don Antonio ile, hânedanla akrabalığı bulunan İspanya Kralı II. Felipe arasında başlayan iktidar mücadelesinde Don Antonio'nun tarafını tuttu; yenilince de onun himayesini üstlendi ve Fransa kralı ile temasını sağladı. Don Antonio, Kraliçe Elizabeth'ten yardım istemek için İngiltere'ye gittiğinde de baş danışmanı, Alvaro Mendes'in kayın bira-deri hekim Rodrigo Lopez idi. Lopez daha sonra kraliçenin özel doktorluğuna getirilmiş ve Mendes'in İngiliz hükûmetiyle olan siyasi ilişkilerinde büyük rol oynamıştır.

1585'te Selânik'e giden Alvaro Mendes, burada atalarının dini Yahudiliğe dönerek Salomon Abenas adını aldı; daha sonra da İstanbul'a yerleşti. Kendisi henüz Selânik'te iken onun kralla olan yakın ilişkisini bilmeyen İstanbul'daki Fransız sefiri M. Berthier Paris'e gönderdiği 14 Mayıs 1585 tarihli raporunda, Alvaro Mendes adlı bir Portekizli'nin Selânik'e gelecek orada ailesiyle birlikte Yahudiliğe döndüğünü, İstanbul'a geçip oraya yerleşmek istediğini ve özel bir izin belgesi taşıdığını bildirmektedir (Galante, s. 26). Alvaro

Mendes diplomatik çevrelerde genellikle bu adla, bu çevrelerin dışında ise Don Salomon Aben Ya'ş adıyla tanındı. İstanbul'da kısa sürede zenginliği, tecrübesi ve siyasi ilişkileriyle sarayın dikkatini çekti; önce III. Murad'ın, daha sonra da III. Mehmed'in güvenini kazandı. Gümrük gelirleri kendisine kiralandığı gibi Sultan Murad tarafından ona Midilli düklüğü ve ayrıca has olarak da Filistin'deki Taberiye şehriyle çevresindeki köyler verildi. Salomon, İstanbul'da İspanya-Portekiz Kralı II. Felipe'ye karşı bir İngiliz-Osmanlı ittifakı oluşturulması için çalıştı ve bu amaçla bütün Avrupa'ya yayılmış bir haber alma ağı kurdu; ayrıca İngiltere'deki Marrano grubuyla temas sağladı. Sonuçta bu hedefine ulaşamadıysa da iki devlet arasında iyi ilişkilerin kurulmasına katkıda bulundu (bu konuda onun çeşitli devletler nezdinde yaptığı girişim ve yazışmalar için bk. a.g.e., s. 33-37). 1587'de İngiliz esirlerinin iadesinde oynadığı rol sebebiyle İngiltere'nin İstanbul elçisi Edward Barton, hükümetinden Salomon'un ödüllendirilmesini istedi. Fakat daha sonra araları açıldı ve bu defa da aleyhinde bir kampanya başlatarak onu padişahın gözünden düşürmeye çalıştı. Buna karşılık Kraliçe Elizabeth, III. Murad'a yazdığı Mart 1592 tarihli bir mektupla Salomon'u destekledi. Salomon, 1593'te Londra'ya Juda Serfatim adlı bir adamını yollayarak Osmanlılar'la Avusturya arasında çıkacak bir savaşta İngiltere'nin tarafsız kalması için çalıştı ve bunda da başarı sağladı; papalık dahil hemen bütün Avrupa devletlerinin asker gönderdiği Haçova Meydan Savaşı'na (26 Ekim 1596) İngilizler katılmadı. Salomon'un bu gibi siyasi faaliyetleri dönemin Avrupa diplomasisinin de dikkatini çekmiş ve çeşitli devletler arasında onunla ilgili birçok yazışma yapılmıştır.

İstanbul'da ölen Salomon Abenas, siyasetle meşgul olurken yakınları vasıtasıyla özel işlerini de yürütmüştür. Yeğeni Yakob'un yönetimine bıraktığı gümrükler yüklü miktarda gelir getiriyordu. Kendisine verilen Taberiye hasında ise oğlu Yakob Abenas (Francisco Mendes) oturuyor ve köylerle arazilerini yönetiyordu (İspanya ve Portekiz asıllı olup İbn Ya'ş lakabıyla anılan diğer bazı şahsiyetler için bk. *Ejd.*, XVI, 704; *EP* [İng.], III, 967-968).

BİBLİYOGRAFYA :

F. C. Burgos – C. C. Parrondo, *Las Juderías medievales en la Provincia de Guadalajara*, Madrid 1975, s. 117; P. León Tello, *Los Judíos*

de Toledo, Madrid 1979, bk. İndeks (Ya'x/Ya'ich); M. Sevilla Sharon, *İsrail Ulusunun Tarihi*, Yeruşalayim 1981, s. 171-172; A. S. Badillos – J. T. Borrás, *Diccionario de autores Judíos (Sefarad, Siglos X-XV)*, Córdoba 1988, s. 99; Avram Galante, "Don Salomon Aben Yaeche", *Histoire des Juifs de turquie*, IX, İstanbul 1936, s. 19-40; M. Kayserling, "Ya'ish, David b. Abraham Ibn", *JE*, XII, 584; Cecil Roth, "Abenaes, Solomon", *EJd.*, II, 63-64; H. Jacob Zimmels, "Ya'ish, Baruch Ben Isaac Ibn", a.e., XVI, 704; E. Birnbaum, "Ibn Ya'ish", *EP* (İng.), III, 967-968.

YOLANDA MORENO KOCH

İBN YA'MER

(ابن يعمر)

Ebû Süleymân Yahyâ
b. Ya'mer el-Advânî
(ö. 89/708 [?])

Kur'an'ı noktalayan tâbiî,
Merv kadısı.

Basra'da doğdu. Ebû Adî künyesi ve Veşki nisbesiyle de anılır. Babasının adı bazı kaynaklarda Ya'mur olarak zikredilmiş, İbn Nâsirüddin bu ismin iki şekilde okunabileceğini belirtmiştir (*Tavzîhu'l-Müştebih*, IX, 240-241). İbn Ya'mer tahsilini Basra'da yaptı. Arapça'yı babasından, nahiv ve Kur'an ilimlerini Ebû'l-Esved ed-Düelfi'den öğrendi. Arap dili ve grameri, fıkıh ve Kur'an ilimlerinde tâbiîlerin ileri gelenleri arasında yer aldı. Arapça'yı Haccâc'ı hayran bırakacak kadar güzel konuşur ve yazardı. Belki de bu sebeple Yezîd b. Mühelleb onu Horasan'a götürerek divan kâtibi yaptı. Kaynaklarda İbn Ya'mer'in Hz. Osman, Ali, Ebû Mûsâ el-Eş'arî, Abdullah b. Ömer, Abdullah b. Abbas, Âişe, Ebû Hüreyre ve Ebû Zer el-Gıfârî gibi sahâbilerden rivayette bulunduğu zikredilmektedir. Kendisinden Abdullah b. Büreyde, Katâde b. Diâme, Süleyman b. Tarhân et-Teymî, İkrime, Ezrak b. Kays, Yahyâ b. Ukayl, İshak b. Süveyd gibi şahsiyetler hadis, Abdullah b. Ebû İshak kıraat, Ebû Amr b. Alâ kıraat ve hadis almış, Buhârî ve Ebû Dâvûd ikişer, Müslim üç, Tirmizî bir ve Ahmed b. Hanbel de sekiz hadis rivayet etmiştir.

İbn Sa'd, Ebû Zûr'a, Ebû Hâtim ve Ne-sâî İbn Ya'mer'i sika olarak değerlendirirken kader konusundaki görüşünden dolayı Osman b. Dihye tarafından ağır bir dille eleştirilmiştir. Diğer sahâbîlere de saygısı olmakla birlikte Ehl-i beyt'i daha üstün gördüğü ve Şîa'ya meylettği ileri sürülmüştür. Bundan dolayı adı ilk Şiîler arasında geçmektedir. Böyle bir kanaatin doğmasına, onun Hz. Hasan ve Hüseyin

hakkında Haccâc ile yaptığı tartışmanın sebep olduğunu söylemek mümkündür. Âsım b. Behdele'nin anlattığına göre İbn Ya'mer, Horasan'da Hasan ile Hüseyin'in Hz. Peygamber'in nesebinden geldiğini söylemiş, bunu duyan Haccâc onu huzuruna getirterek bunu ispat etmesini istemiştir. İbn Ya'mer de En'âm sûresinin 84 ve 85. âyetlerinde Hz. İsâ'nın Hz. İbrâhim'e nisbet edildiğini, Hasan ile Hüseyin'in Hz. Peygamber'e olan nisbetinin İsâ'nın İbrâhim'e olan nisbetinden daha yakın olduğunu söylemiş, böylece Haccâc'ın öfkesinden kurtulduğu gibi onun takdirini kazanmıştır (İbn Hallikân, VI, 174). Daha sonra Haccâc ile arası açılan İbn Ya'mer Horasan'a geri gönderilmiştir. Buna sebep olarak kaynaklarda iki ayrı olaydan bahsedilmiş olup bunlardan biri Haccâc'ın yaptırdığı bir binayla ilgili olarak sarfettiği sözler, diğeri ise Haccâc'a Kur'an'daki "eḥabbe" kelimesini (et-Tevbe 9/24) "eḥabbû" okuduğunu ve lahin yaptığını söylemesidir. İbn Ya'mer Horasan'a vardığında Vali Kuteybe b. Müslim'den büyük itibar gördü ve Merv'e kadı olarak tayin edildi. Fakat sürekli nebiz içtiği için bu görevinden uzaklaştırıldı.

Horasan'da vefat eden İbn Ya'mer'in ölüm tarihiyle ilgili olarak kaynaklarda farklı rivayetler yer almaktadır. Halîfe b. Hayyât onun 90'dan (709) önce öldüğünü söylemiş, İbnü'l-Cevzî biyografisine 89 (708) yılı olayları arasında yer vermiş, Zehbî ve İbnü'l-Cezerî eserlerinde Halîfe b. Hayyât'a atıfta bulunmakla yetinmişlerdir. İbnü'l-Esîr, İbn Ya'mer'in ölümünü 129 (747) yılı vefeyâtı arasında zikretmişse de İbn Hacer 129 tarihini kabul etmenin güç olduğunu belirtmiştir.

İbn Ya'mer'in yaptığı en önemli iş Kur'an'ı noktalamasıdır. Daha önce Muâviye döneminde hocası Ebû'l-Esved ed-Düelfi tarafından başlatılan harekeleme ve noktalama çalışmaları Nasr b. Âsım ve İbn Ya'mer'le devam etmiştir. Bu bakımdan İbn Ya'mer, noktalama çalışması yapan ilk âlimlerden biri olarak Kur'an tarihinde önemli bir yere sahiptir. Fuat Sezgin, İbn Atıyye'nin tefsirinin mukaddimesine atıfta bulunarak İbn Ya'mer'in kıraate dair bir kitap yazdığını belirtiyorsa da (GAS, I, 5) söz konusu ibareden böyle bir anlam çıkmadığı gibi İbn Ya'mer'den bahseden kaynaklarda da böyle bir esere yer verilmemektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VII, 368; Halîfe b. Hayyât, *et-Târih* (Zekkâr), Beyrut 1414/1993, s. 234-235; Buhârî, *et-Târihu'l-kebir*, VIII, 311-312; İbn